

Ἡ ἀφρηρία τῆς καιαπληκτικῆς σταδιοδρομίας του θὰ ἀναπτυχθεῖ, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπόφαση τῆς Συγκλήτου τῆς Ἀκαδημίας, ἀπὸ τὸν Ἀκαδημαϊκὸ καὶ Ἑπτανήσιο συμπατριώτη του κ. Διονύσιο Ζακυθηνὸ πὸ παρακαλῶ νὰ λάβει τὸν λόγο.

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ Κ. ΔΙΟΝ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΥ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

ΤΑ ΠΡΟΟΙΜΙΑ ΜΙΑΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Συνεπληρώθησαν διακόσια ἔτη ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια. Ἡ Πολιτεία, τὰ Ἀνώτατα Πνευματικὰ Ἰδρύματα, τὸ Ἔθνος δλόκληρον ἐορτάζουν τὴν γενέθλιον ταύτην ἐπέτειον τοῦ πρώτου κυβερνήτου τῆς ἀπελευθερωθείσης Ἑλλάδος, ἐνὸς τῶν διαπρεπεστάτων τέκνων τῆς. Ἀποφάσει τῆς Συγκλήτου ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν συνέρχεται σήμερον ἐν ἐκτάκτῳ συνεδρίῳ, διὰ νὰ μετᾶσχη εἰς τὸν Πανελλήνιον ἐορτασμόν.

Ὁ Ἰωάννης, ἕκτον τέκνον τοῦ Ἀντωνίου - Μαρία Καποδίστρια καὶ τῆς Διαμαντίνης, τὸ γένος Γολέμη ἢ Γονέμη, ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ τὴν 31 Ἰανουαρίου | 10 Φεβρουαρίου 1776. Κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ οἰκογένεια Καποδίστρια κατήγετο ἐκ τῆς μικρᾶς πόλεως τῆς Ἱστρίας *Capo d' Istria*, κειμένης κατὰ τὸν μυχὸν τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους, νοτίως τῆς Τεργέστης, κατέφυγε δὲ εἰς τὴν Κέρκυραν κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα καὶ συγκεκριμένως κατὰ τὸ ἔτος 1373. Ἡ παράδοσις δὲν ἐπιβεβαιοῦται δι' αὐθεντικῶν μαρτυριῶν. Ἀνῆκεν ἡ οἰκογένεια εἰς τοὺς εὐγενεῖς οἴκους τῆς νήσου. Πιστεῖται ὅτι ὁ Κάρολος Ἐμμανουήλ ὁ Β', δοῦξ τῆς Σαβοΐας καὶ βασιλεὺς τῆς Κύπρου (1663 - 1675), ἀπένειμεν εἰς μέλη αὐτῆς τὸν τίτλον τοῦ κόμητος. Βέβαιοι εἶναι ὅτι οἱ τίτλοι εὐγενείας μαρτυροῦνται ἐν ἐγγράφῳ τοῦ 1712, ἐπεκυρώθησαν δὲ διὰ δονικῆς ἀποφάσεως τοῦ 1796¹. Εἰς τὰς εὐγενεῖς ἀνῆκε καὶ ἡ οἰκογένεια τῆς μητρὸς τοῦ Ἰωάννου. Ἐκ Κύπρου ἔλκουσα τὴν καταγωγὴν, κατέφυγεν εἰς Κρήτην, ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὸ Ἀργυρόκαστρον τῆς Βορείου Ἠπείρου καὶ τελικῶς εἰς Κέρκυραν. Ὁ Ἀντώνιος - Μαρία Καποδίστριας, ὅστις, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἐπανελημμένως διεδραμάτισε πολιτικὸν πρόσωπον, γεννηθεὶς τῷ 1741, ἐσπούδασε τὰ νομικὰ εἰς Πάδουαν (ἐνεγράφη τὴν 15 Ἀπριλίου 1760), καὶ ἤσκησεν ἐν τῇ γενετείρᾳ νήσῳ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου. Ἀπέθανε τῷ 1821.

1. Giuseppe Aldo di Ricaldone, *I Conti Capodistria Baroni di Memi, Casale Monferrato*, 1968.

Σκότος καλύπτει τὰ πρῶτα νεανικά ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια¹. Αἱ μαρτυρίαι περὶ ἐπεισοδίων τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ περὶ τῶν ἐν Κερκύρα σπουδῶν του εἶναι πενιχραί, ὅταν δὲν εἶναι καὶ ἀμφισβητούμεναι. Ἡ παιδευσίς του ὑπῆρξεν ἢ κατὰ παράδοσιν παρασκευὴ τῶν τέκνων τῆς ἀνωτάτης κοινωνικῆς τάξεως τῶν Ἑπτανησίων, παιδευσίς κατὰ βάσιν Ἰταλικῆ μετὰ τινων στοιχείων τῆς Ἑλληνικῆς καὶ ἐνίοτε τῆς Λατινικῆς γλώσσης, παρεχομένη ὑπὸ ἰδιωτικῶν διδασκάλων. Ἐπιμαρτυρεῖ ὁ ὁμήλικος καὶ φίλος Δημήτριος Ἀρλιώτης (1777 - 1860) λέγων ὅτι ὁ Καποδίστριας ἠκολούθησε μετ' ἐπιμελείας «τὰς ὀλίγας ἰδιωτικὰς σπουδὰς, τὰς ὁποίας προσέφερε τότε ἡ πατρίς μας»². Εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ Ἄνδρέας Ἰδρωμένος, πολυμαθὴς διδάσκαλος καὶ συγγραφεύς, μέλος τῆς Ἰονικῆς Ἀκαδημίας, συνετέλεσεν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν του μόρφωσιν. Βραδύτερον, τῷ 1804, ὡς Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας, ὁ Κερκυραῖος πολιτικὸς θὰ εἶπη περὶ τοῦ ὑποτιθεμένου διδασκάλου του ὅτι συζῶν μὲ τοὺς Δημοσθένεις, μὲ τοὺς Ὀμήρους, μὲ τοὺς Πλάτωνα ἐπλούτισε τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν μὲ ζωηρὰν ἐπιρροὴν τῶν ἀθανάτων τούτων ἀνδρῶν, ἀποκαλεῖ δὲ αὐτὸν τὸ ἔρεισμα τῆς σχεδὸν ἠφανισμένης Ἑλληνικῆς παιδείας³. Δὲν ἀποκλείω τὴν πληροφορίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Καποδίστριας ἦτο ἐκ τῶν θαμνῶνων τῆς μονῆς τῶν Φραγκισκανῶν μοναχῶν τῆς Ἁγίας Ἰουστίνης, ὅπου καὶ παλαιότερον ἀλλὰ κυρίως μετὰ τὸ 1758 ἐλειτούργει πλουσία βιβλιοθήκη θεολογικοῦ καὶ γενικωτέρου περιεχομένου⁴.

1. Ἐκτὸς ἄλλων δημοσιευμάτων, τὰ ὁποῖα θὰ παρατεθοῦν κατωτέρω, ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὰ ἀκόλουθα γενικὰ βιογραφικὰ ἔργα: *André Paradopoulos - Vretos, Mémoires biographiques - historiques sur le Président de la Grèce le comte Jean Capodistrias, τόμοι δύο, Παρίσι, 1837.*—*K. Mendelssohn - Bartholdy, Graf Johann von Capodistrias, Βερολῖνον, 1864.*—*Στ. Θ. Λάσκαρι, Capodistrias avant la révolution grecque. Sa carrière politique jusqu'en 1822, Λωζάννη, 1918.*—*L. Oeconomos, Essai sur la vie du Comte Capodistrias, depuis son départ de Russie, en août 1822, jusqu'à son arrivée en Grèce, en janvier 1828, Toulouse - Paris, 1926.*—*Κ. Καϊροφύλα, Τὰ νεανικά χρόνια τοῦ Καποδίστρια, περιοδικὸν «Ἐρευνα», Ἰανουάριος 1936.*—*C. M. Woodhouse, Capodistria. The Founder of Greek Independence, Λονδῖνον, 1973.*—*Γρηγορίου Δαφνῆ, Ἰωάννης Α. Καποδίστριας Ἡ γένεσις τοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους, Ἀθήναι, 1976.*

2. *Demetrio Arliotti, La vita di Giovanni Conte Capodistria scritta nel 1833, Κέρκυρα, 1859, σελ. 3.*

3. Ἀρχεῖον Ἰωάννου Καποδίστρια, Γενικὴ ἐπιμέλεια ἐκδόσεως Κ. Δαφνῆς, τόμ. Α', Κέρκυρα, 1976, σελ. 242 κέ.

4. Ἀντίθετος ἄποψις: *Γρηγ. Δαφνῆ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 35, 76 κέ. Περὶ τῆς βιβλιοθήκης βλ. Α. Βροκίνη, Ἔργα, τόμ. Β', Κερκυραϊκὰ Χρονικά, τόμ. 17 (1973), σελ. 174 κέ.*

Ἐκ τῶν πραγμάτων ἐλέγχεται ὅτι ὁ Καποδίστριας ἐνωρὶς ἐξέμαθε, πλὴν τῆς Ἰταλικῆς, καὶ τὴν Γαλλικὴν, ἴσως δὲ καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς Λατινικῆς. Κατὰ τὴν πρῶτον ταύτην ἐποχὴν πρέπει ἴσως νὰ τοποθετηθῆ καὶ ἡ πρώτη του οἰκειώσις εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ γλῶσσαν¹. Βραδύτερον, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐκπαιδευτικῆς του δραστηριότητος ἐν Ἐπτανήσῳ, τὸ πρόβλημα τῆς γλώσσης εἶχε λάβει δι' αὐτὸν διαστάσεις ἐθνικὰς. Θὰ γράψῃ πρὸς τὸν μητροπολίτην Ἰγνάτιον εἰς τὴν ἐκ Πετροπόλεως Ἑλληνικὴν ἐπιστολὴν του τὴν 20 Φεβρουαρίου 1811: «Ἄς παύσῃ ἢ ἀνταπόκρισις μας εἰς Γαλλικὴν διάλεκτον. Καιρὸς μετανοίας ἦλθεν. Αὐτὴ δὲν θέλει ἀληθεύσει οὔτε ὠφελήσει, ἐὰν πατριωτικὸς τις νόμος δὲν τὴν ἐπικυρώσῃ. Ἰδοῦ, πανιερώτατε, ἡ δέησίς μου: προστάξετε ὡς νομοθέτης: ὅστις Γραικὸς πρὸς Γραικὸν γράψῃ εἰς διάλεκτον ἀλλογενῶν, κηρύττεται ἀλλογενής». Δὲν τολμῶ μόνος νὰ ὑποταχθῶ εἰς τοιοῦτον σφοδρὸν νόμον, ἐπειδὴ ἡ τωρινὴ δὲν εἶναι ἐποχὴ μαρτύρων καί, ὅταν μετροῦσῃ τὸ βάθος τῆς ἀμαθείας μου εἰς τὴν πατρικὴν γλῶσσαν, ὁ τρίβολος τῆς συνειδήσεως ἐλέγχει καὶ παιδεύει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ πνεῦμά μου»². Μετ' οὐ πολὺ ὕψιστα καὶ βαρύτατα καθήκοντα θὰ παρὰσῶν αὐτὸν πρὸς ἄλλας φροντίδας.

Ἀσφαλέστεραι καὶ ἀσθεντικώτεραι, ἀλλὰ καὶ αὗται σπάνια, εἶναι αἱ μαρτυραὶ περὶ τοῦ βίου τοῦ Καποδίστρια, ἀφ' ἧς οὗτος ἀπεδήμησεν εἰς Ἰταλίαν δι' εὐρύτερας σπουδὰς. Ἠκολούθησεν εἰς τοῦτο τὴν παράδοσιν τῆς οἰκογενείας του. Ἦδη ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος ἀπώτεροι πρόγονοί του ἐσπούδασαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Παδοῦης, πνευματικὴν τροφὸν τῆς Ἑλληνικῆς *Intelligentia* κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Βενετοκρατίας καὶ τῆς Τουρκοκρατίας. Ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, αὐτὸς ὁ πατὴρ του εἶχεν ἐγγραφῆ εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Νομικῶν τῷ 1760³. Ὁ Ἰωάννης, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ του Βίκτωρος, ἐγκαταλείπει τὴν Κέρκυραν τῷ 1794 καὶ παραμένει ἐπὶ τι διάστημα εἰς τὴν Βενετίαν. Κατὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1795 - 1796 ἐγγράφεται εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Παδοῦης. Εἰδικεύεται εἰς τὴν Ἰατρικὴν καὶ ἀνακηρύσσεται διδάκτωρ τὴν 10 Ἰουνίου

1. Ἑλληνικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Καποδίστρια πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Στούρτζαν: Σπυρ. Θεοτόκης, Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις τοῦ Καποδιστριαίου καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 7 (1932), σελ. 130 κέ., ἰδία 137.

2. Αὐτόθι, σελ. 135. Πρὸς καὶ τὰς πρὸς τὸν πατέρα του ἐπιστολάς (21 Ἰουλίου 1809 κέ.): Πολ. Κ. Ἐνεπεκίδης, Ἰωάννης Καποδίστριας. 176 γράμματα πρὸς τὸν πατέρα του 1809 - 1820, Ἀθῆναι, 1972, σελ. 68 κέ.

3. Γ. Σ. Πλουμίδης, Αἱ πράξεις ἐγγραφῆς τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Παδοῦης (Μέρος Β', *Legisti*, 1591 - 1809), Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, τόμ. 38 (1971), σελ. 164.

1797¹. Ἀναφέρονται ὀνόματα τῶν καθηγητῶν του, τοῦ *Leopoldo Caldani*, τοῦ *Andrea Comparetti*, τοῦ *Simon Stratico*, τοῦ Κεφαλλήνου Ἀγγέλου Δελλαδέτσιμα². Τὰ διαφέροντά του εἶναι ἤδη εὐρύτερα· κατά τινα πληροφορίαν μελετᾷ τὰ φιλοσοφικά συστήματα τοῦ Πυθαγόρου καὶ τοῦ Πλάτωνος, ὡς καὶ τῶν νεωτέρων, τοῦ *Locke*, τοῦ *Condillac*, τοῦ *Lavater*³.

Εἰς τὴν Βενετιάν καὶ τὴν Πάδουαν ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἔζησεν ἐκ τοῦ πλησίον τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς γαληνοτάτης Βενετικῆς Δημοκρατίας, τέως δεσποίνης τῶν θαλασσῶν, διατηρούσης δὲ τότε ἀκόμη τὴν εὐγένειαν τοῦ βίου, τὴν λάμπριν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης, τὴν χάριν καὶ τὴν λεπτότητα τῶν ἡθῶν. Ἐκεῖ ἐκαλλιέργησεν ἢ ἀνέπτυξε τὰς πρώτας φιλίας. Ὁ Μάριος Πιέρης ὑπῆρξεν εἰς τῶν παλαιότερων καὶ τῶν διαπρεπεστέρων φίλων. Γεννηθεὶς καὶ οὗτος ἐν Κερκύρα κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1776, ἐσπούδασεν εἰς τὴν Πάδουαν καὶ διεκρίθη ὡς καθηγητής, ὡς ποιητής καὶ πεζογράφος δοκιμώτατος. Μεταξὺ ἄλλων συνέγραψεν («Ἱστορίαν τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος») ἀπὸ τοῦ 1740 μέχρι τοῦ 1824⁴. Ἄλλοι ἦσαν ὁ Δημήτριος Ἀρλιώτης, ὁ Νικόλαος Δελβινιώτης, ὁ Κήρυκος Χαιρέτης, ὁ Κωνσταντῖνος Βαρδαλάχος, ὁ σοφὸς διδάσκαλος τοῦ Βουκουρεστίου, τῆς Χίου, τῆς Ὀδησοῦ⁵, ὁ Θεσσαλὸς ἔμπορος Ἀλέξιος Νικολαΐδης, ἴσως ἤδη ἢ Ἰσαβέλλα Θεοτόκη *Albrizzi*⁶.

* * *

Τὸν δημόσιον βίον τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια διακρίνομεν εἰς τρεῖς μεγάλας περιόδους⁷: τὴν Ἰονικὴν, ἀπὸ τῆς 12 Ἀπριλίου 1799 μέχρι τῆς 3 Αὐγούστου 1808· τὴν Ῥωσικὴν, ἀπὸ τῆς 16/28 Ἰανουαρίου 1809 (ἄφιξις εἰς Πετρούπολιν) μέχρι τῆς 19 Αὐγούστου 1822 (ἀναχώρησις ἐκ Ῥωσίας), καὶ εἰς τὴν περίοδον τῆς διακυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος, τὴν Ἑλληνικὴν, ἀπὸ τῆς 14 Ἀπριλίου 1827 ἢ 18 Ἰανουαρίου 1828 μέχρι τῆς 9 Ὀκτωβρίου 1831. Μεταξὺ τῶν δύο τελευταίων

1. Αὐτόθι, Ἐπίμετρον, σελ. 202. Πρβλ. Γρ. Δαφνῆ, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 87 κέ., 621 κέ.

2. Γρ. Δαφνῆ, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 87 κέ.

3. C. M. Woodhouse, *Capodistria*, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 9 κέ.

4. *Δαυρεντίου Βροκίνη*, Βιογραφικὰ Σχεδάρια, τεῦχος Α', Κέρκυρα, 1877, σελ. 316 κέ. Ὁ πλήρης τίτλος τοῦ περὶ Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Πιέρη: *Storia del Risorgimento della Grecia. Dal 1740 al 1824 di Mario Pieri Corcirese. Milano, 1858.*

5. Ἐλένης Ε. Κούκκου, *Κωνσταντῖνος Βαρδαλάχος (1755 - 1830)*, *Byz. - Neugriechische Jahrbücher*, τόμ. 19 (1966), σελ. 125 κέ.

6. *Δαυρ. Βροκίνη*, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 163 κέ.

7. Ἀ. Μ. Ἰδρωμένον, Ἰωάννης Καποδίστριας κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι, 1900, σελ. 5 κέ.

παρεμβάλλεται τετάρτη τρόπον τινά περίοδος, ἡ Ἑλβετική, ἀπὸ 1 Δεκεμβρίου 1822 μέχρι τῆς 1 Ἰανουαρίου 1828 (ἀπόπλους ἐξ Ἀγκῶνος), ἐποχὴ μεταβατική, ἀλλ' ἐξόχως γόνιμος. Ὁ ὁμιλητὴς τῆς παρούσης τελετῆς θὰ περιορίσῃ τὸν λόγον εἰς τὰς καταβολὰς καὶ τὰ προοίμια, ἐκεῖθεν δὲ ὀρμώμενος θὰ ἐπιχειρήσῃ γενικωτέραν ἐρμηνεῖαν τοῦ ἀνδρός.

Ἰανουάριος 1776 - Αὐγούστος 1808. Εἰς τὴν παγκόσμιον Ἱστορίαν ἐλάχισται ἐποχαὶ ὑπῆρξαν τόσον τεταραγμένοι καὶ τόσον κοσμογονικαί. Κατὰ τὸ ἔτος 1776, κατὰ τὸ ὅποιον ἡ Διαμαντίνα Καποδίστρια ἔφερεν εἰς τὸν κόσμον τὸ ἕκτον τέκνον τῆς, τὸν Ἰωάννην, μετὰ μακροὺς ἀγῶνας, ἀνεκηρύσσετο ἡ Ἀμερικανικὴ ἀνεξαρτησία. Ἐκτοτε ὁ ῥυθμὸς τῆς Ἱστορίας ἐπεταχύνθη, ἡ στατικότης τῶν κοινωνιῶν ἐθραύσθη, ἐν δὲ τῷ μέσῳ τῶν ἐρειπίων καὶ τῶν καταστροφῶν, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἰδεολογικῶν συγκρούσεων, ἡ γηραιὰ Εὐρώπη ἀνεξήτησε νέας μορφὰς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς συγκροτήσεως. Ἀπὸ τῆς ἀπωτάτης Θούλης μέχρι τῶν Καρπαθίων καὶ τοῦ Βορυσθένου, ἀπὸ τῶν Γαδεΐρων μέχρι τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης, ἀπὸ τοῦ βορείου Ὠκεανοῦ μέχρι τοῦ Αἰγαίου Πελάγους ἡ Ἐπανάστασις ἔφερε βαρέα τὰ βήματά της· ἡ χέρσος ἀνεμοχλεύθη βαθύτατα, αἱ θάλασσαι ἐπληρώθησαν ναγαίων καὶ θρήνων... Λίαν προσφυνῶς ὁ καθηγητὴς Jacques Godechot ἐπέγραψε τὸ πρόσφατον βιβλίον του, τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν περίοδον 1770 - 1799, «Αἱ Ἐπαναστάσεις, 1770 - 1799» («*Les Révolutions, 1770 - 1799, Nouvelle Clio, Paris, 1970*).

Ἄλλ' οἱ Εὐρωπαϊκοὶ ἀνταγωνισμοὶ ἐξηπλοῦντο πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἤδη ὁ Πόλεμος ἔκρουε τὰς πύλας τῆς πατρίδος. Τὴν 28 Ἰουνίου 1797 ὁ Γάλλος ἀντιστράτηγος Antoine Bonavita Gentili κατελάμβανε τὴν Κέρκυραν. Οἱ κάτοικοι ἐχαιρέτισαν τὴν παρουσίαν του ὡς διπλῆν νίκην: ὡς προάγγελον τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ὡς συντελεστὴν τῆς κοινωνικῆς ἀπελευθερώσεως. Ἡ συνθήκη τοῦ Campo-Formio (17 Ὀκτωβρίου 1797) κατέλυε τὴν Βενετικὴν Δημοκρατίαν, ἐξέχωρει τὰ Βενετικὰ ἐδάφη εἰς τὴν Αὐστρίαν, τὰς δὲ νήσους τοῦ Ἰονίου Πελάγους εἰς τὸν Βοναπάρτην¹.

Ἡ πρώτη Γαλλικὴ κατοχὴ ὑπῆρξε βραχείας διαρκείας. Ὁ ἀντιγαλλικὸς συνασπισμὸς, ὁ ὅποιος ἐδημιουργήθη διὰ τῆς συνθήκης συμμαχίας μεταξὺ Βρετανίας καὶ Ῥωσίας (29 Δεκεμβρίου 1798) καὶ μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας (3 Ἰανουαρίου 1799), ἀνέτρεπε τὴν ἰσορροπίαν τῶν δυνάμεων ἐν τῇ Μεσογείῳ. Ἦδη ὁ Ῥωσοτουρκικὸς στόλος ἔδρα εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας. Τὴν 12 Ὀκτωβρίου κατελαμβάνοντο τὰ Κύθηρα, τὴν 25 ἡ Ζάκυνθος, τὴν 28 ἡ

1. Σπ. Θεοτόκη, Ἀναμνηστικὸν τεῦχος τῆς Παιονίου ἀναδρομικῆς Ἐκθέσεως. Δημοκρατούμενοι Γάλλοι 1797 - 1799, Κέρκυρα, 1914.

Κεφαλληνία, τὴν 16 Νοεμβρίου ἢ Λευκάς. Μετὰ πείσμονα ἀντίστασιν ἡ Κέρκυρα παρεδόθη τὴν 3 Μαρτίου 1799. Ἡ Ῥωσοτουρκικὴ κατοχὴ διεδέχετο τὴν Γαλλικὴν.

Διὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μεταξὺ τῆς Ῥωσίας καὶ τῆς Τουρκίας συνθήκης τῆς 21 Μαΐου τοῦ 1800 ἰδρύθη ἡ «Πολιτεία τῶν Ἠνωμένων Ἑπτὰ Νήσων» κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Ῥαγούσης, κράτος αὐτόνομον ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου καὶ τὴν ἐγγύησιν τοῦ Τσάρου. Τὸ «Βυζαντινὸν» ἀποκληθὲν Σύνταγμα ἀπετέλεσε τὸν πρῶτον συνταγματικὸν του χάρτην¹. Μεταξὺ τῶν Ἑπτανησίων, οἱ ὁποῖοι παρέστησαν εἰς τὴν ὑπογραφήν τῶν συνθηκῶν, σπουδαῖον ῥόλον διεδραμάτισεν ὁ κόμης Ἀντώνιος - Μαρία Καποδίστριας. Ἐκφράζων τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ Ἔθνους, ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς προσεφώνει, τῷ 1802, τὴν πρώτην ἔκδοσιν τῆς μεταφράσεως τοῦ «Περὶ ἀδικημάτων καὶ ποινῶν» ἔργου τοῦ Βεκκαρίου («τῆ νεοσυστάτῳ τῶν ἑπτὰ Νήσων Πολιτεία διὰ τὰς χρηστὰς ἐλπίδας»). Ὑπῆρξε δὲ ὄντως ἡ βραχύβιος ἐκεῖνη ἐλευθέρᾳ Ἑλληνικῇ ἐσχατιᾷ χῶρος πειραματισμοῦ καὶ πρῶτον δειλὸν χαρμόσυνον μῆνυμα γενναιοτέρων ἐπιτεύξεων. Παρὰ τὰς ἐγγενεῖς καὶ ἐξογενεῖς ἀδυναμίας τῆς ἐπετέλεσε σταθμὸν μέγιστον².

Ἐπανερχόμενος ἐκ Παδούης, ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἐπανεύρισκε τὴν γενέτειραν νῆσον ἐν ἀναστατώσει. Ἡ Βενετικὴ κυριαρχία, ἡ ὁποία εἶχεν ἐπιβληθῆ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1386, εἶχεν ὀριστικῶς καταρρεύσει. Ἡ ἐφήμερος Γαλλικὴ κατοχὴ, δυσμενῆς διὰ τὴν τοπικὴν ἀριστοκρατίαν, διέψευσε τὰς ἐλπίδας τοῦ λαοῦ. Ὁ Ἀντώνιος Καποδίστριας εὗρίσκετο ἐν διωγμῷ. Εἰς τὴν ἡγέτιδα τάξιν ἡ Ῥωσοτουρκικὴ παρεμβολὴ καὶ ἡ ἴδρυσις τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας ἤνοιγον νέους ὀρίζοντας. Τὴν 12 Ἀπριλίου 1799 ὁ Ἰωάννης διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ Ὄθωμανικοῦ Νοσοκομείου Κερκύρας. Κατὰ τὸν τρόπον δὲ τοῦτον ἐτρέπετο πρὸς μίαν ἐπιστημονικὴν σταδιοδρομίαν, ἡ ὁποία θὰ εἶχεν ἀμέσους κοινωνικὰς προεκτάσεις. Ἄλλως ὁμοῦ ἐχώρησαν τὰ πράγματα . . .

Ἡ κατάστασις, ἡ ἐπικρατοῦσα εἰς τὰς λοιπὰς νήσους, ἰδίως εἰς τὴν Κεφαλληνίαν, ἦτο χαώδης. Ὁ Νικόλαος Γραδενίγος Σιγοῦρος καὶ ὁ Ἀντώνιος - Μαρία Καποδίστριας διωρίσθησαν ἀπὸς διοργανισμὸν τῶν τοπικῶν ἐν αὐταῖς κυβερνή-

1. Ἡ λ. Γ. Κυριακοπούλου, *Τὰ Συντάγματα τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθήναι, 1960, σελ. 659 κέ.

2. Περὶ τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας βλ. τὸ ἔργον τοῦ Ἐρμάννου Λούντζη: *Della Repubblica Settinsulare Libri due del Conte Ermanno Lunzi*, Bologna, 1863. Ἑλληνικὴ μετάφρασις ὑπὸ Ἀβιγαλὴ Λούντζη Νικοκάβουρα: *Ἑπτανήσος Πολιτεία, Κέρκυρα*, 1968. *Ariadna Camariano-Cioran*, *Les Iles Ioniennes de 1797 à 1807 et l'essor du courant philofrançais parmi les Grecs*, Πρακτικὰ τοῦ Τρίτου Πανιωνίου Συνεδρίου 23 - 29 Σεπτεμβρίου 1965, Τόμ. Α', Ἀθήναι, 1967, σελ. 83 κέ.

σεων». Ὁ τελευταῖος ὤρισεν ἀντικαταστάτην τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωάννου. Οἱ δύο ἐπίτροποι ἔφθασαν εἰς τὴν Κεφαλληνίαν τὴν 27 Ἀπριλίου 1801. Οὕτως ὁ Καποδίστριας ἐτρέπετο πρὸς τὴν ἐνεργὸν πολιτικὴν, ἀπὸ δὲ τῆς στιγμῆς ταύτης ἤρχισε μία μεγάλη πολιτικὴ σταδιοδρομία, ἡ ὁποία ἐμελλε νὰ τερματισθῇ κατὰ τρόπον τραγικὸν τριάκοντα ἀκριβῶς ἔτη βραδύτερον, τὴν 9 Ὀκτωβρίου 1831, πρὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος ἐν Ναυπλίῳ.

Ἡ ἀποστολὴ εἰς τὴν Κεφαλληνίαν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν εἰρήνευσιν τῆς νήσου καὶ τὴν ἐμπέδωσιν τῆς ἐνότητος τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας. Μετὰ τὴν εὐφροσύνην τῶν Γαλλικῶν ἐπαγγελιῶν ἢ ἀντίθεσις τῶν κοινωνικῶν τάξεων καὶ οἱ ἀνταγωνισμοὶ τῶν οἰκογενειῶν τῆς ἐντοπίου ἀριστοκρατίας ἔλαβον πελωρίας διαστάσεις. Λαϊκαὶ ἀνταρσίαι, ἄγρια συγκρούσεις, ἀνοικταὶ ἔνοπλοι ῥήξεις κατέληγον εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς κρατικῆς ἐξουσίας καὶ ἐκαλλιέργουν χωριστικὰς τάσεις. Ἐξωτερικαὶ ἐπεμβάσεις καθίστων τὴν κατάστασιν ἔτι δυσχερεστέραν. Εἰς ταῦτα προσετέθη ἡ ὀξεῖα ἀντιζηλία τῶν δύο κυριωτέρων πόλεων, τοῦ οἰκονομικῶς ἀκμάζοντος Ληξουρίου καὶ τοῦ σταθερῶς ἀναπτυσσομένου Ἀργοστολίου¹.

Οἱ δύο ἐπίτροποι παρέμειναν εἰς τὴν νῆσον μέχρι τῆς 25 Αὐγούστου. Ὁ Καποδίστριας ἀνέπτυξεν ἑκτακτον δραστηριότητα, παρέσχε δὲ δείγματα μεγάλων πολιτικῶν ἀρετῶν, διπλωματικότητος, συνειδήσεως τοῦ καθήκοντος, τόλμης καὶ ἀποφασιστικότητος καὶ προσωπικῆς ἀκτινοβολίας. Ὁ ἴδιος θὰ ὁμολογήσῃ βραδύτερον ὅτι ἡ Κεφαλληνιακὴ του ἐμπειρία ἀπετέλεσε σταθμὸν εἰς τὴν ὅλην πολιτικὴν του σταδιοδρομίαν. Διὰ τῆς Ἰθάκης οἱ ἐπίτροποι ἐπανῆλθον εἰς τὴν Κέρκυραν. Ὁ Καποδίστριας ἐπανεῦρεν ἐκεῖ τὰ εἰρηνικὰ του ἔργα.

Μία ἄγνωστος πλευρὰ τῆς προσωπικότητός του ἐκδηλοῦται ἐντονώτερον κατὰ τὴν βραχεῖαν ἀνάπαυαν μεταξὺ τῆς Κεφαλληνιακῆς ἀποστολῆς καὶ τῆς ἀναλήψεως τῆς Γραμματείας τῆς Ἐπικρατείας: ἡ ῥοπή πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν ζήτησιν, πρὸς τὰ γενικώτερα πνευματικὰ θέματα, πρὸς τὸ πάθος διὰ τὴν διαπαιδαγώγησιν τοῦ Ἔθνους, πάθος, τὸ ὁποῖον θὰ συνοδεύσῃ αὐτὸν μέχρι τοῦ τάφου.

Κατ' ἔθος παλαιὸν καὶ κατὰ μίμησιν ἀναλόγων ἰταλικῶν προτύπων²

1. Τὰς σχετικὰς ἐκθέσεις βλ. ἐν Ἀρχεῖῳ Ἰωάννου Καποδίστρια, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 85 κέ. Πρὸβλ. Μάρκου Θεοτόκη, Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ αἱ στάσεις αὐτῆς ἐν ἔτεσι 1800, 1801, 1802. Ἱστορικαὶ σημειώσεις ἐξαχθεῖσαι ἐκ τῶν ἐγγράφων τῶν Ἀρχείων τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας, Κέρκυρα, 1889.

2. Τοιαύτας «ἀκαδημίας» ἴδρυσαν καὶ οἱ ἐν Ἰταλίᾳ Ἕλληνες. Μνημονεύομεν ἐνταῦθα τὴν Ἀκαδημίαν τῶν «Ἀβλαβῶν» (degli Illusi), ἡ ὁποία, ὡς βασίμως πιστεύεται, ὑφίστατο ἤδη ἀπὸ τοῦ 1696: Ἀθαν. Ε. Καραθανάση, Ἡ Φλαγγίνειος Σχολὴ τῆς Βενετίας, Θεσσαλονίκη, 1975, σελ. 285 κέ.

ιδρύοντο εἰς τὴν Κέρκυραν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Βενετοκρατίας σύλλογοι ἢ «ἀκαδημαίαι» φιλολογικαί, ἐπιστημονικαί ἢ κοινωνικαί, ὡς ἡ («Ἀκαδημία τῶν Ἑσφαλισμένων») (*degli Assicurati*), ἀπὸ τοῦ 1656, ἢ («Ἀκαδημία τῶν Ἐδκόρων») (*dei Fertili*), μέχρι τοῦ 1716, ἢ («Ἀκαδημία τῶν Περιπλανωμένων») (*quos Phoebus vocat errantes*), ἀπὸ τοῦ 1732¹. Τὴν παράδοσιν ταύτην ἀνακαινίζοντες, νέοι τῆς Ἑπτανήσου, κατὰ τὸ πλεῖστον παλαιοὶ τρόφιμοι τῶν Ἰταλικῶν Πανεπιστημίων, οἱ ἀδελφοὶ Καποδίστρια, ὁ Μάριος Πιέρης, ὁ Κεφαλλῆν ἰατροφιλόσοφος Ἄγγελος-Φραγκίσκος Τζουλάτης, ὁ Δημήτριος Ἀρλιώτης, ὁ Νικόλαος Δελβινιώτης καὶ ἄλλοι, ἴδρυσαν τῷ 1802 ἀρχικῶς μὲν τὴν («Ἐταιρείαν τῶν Φίλων») (*Società degli Amici*), ἐν συνεχείᾳ δὲ τὸν («Ἐθνικὸν Ἰατρικὸν Σύλλογον»).

Τὸ Ἰατρικὸν Κολλέγιον τῆς Κερκύρας (*Collegio Medico di Corfù*) ἀπετελέσθη ἐκ τῶν Ἰωάννου Λάσκαρι, προέδρου, Μαρίνου Καλλέργη, ἀντιπροέδρου, Φραγκίσκου Τζουλάτη, γραμματέως, καὶ τῶν μελῶν Ἀντωνίου Ῥοδοστάμου, Ἰωάννου Θεοτόκη, Λαζάρου δὲ Μόρδου, Νικολάου Καλοσγούρου, Ἀντωνίου Μαρούλη, Ἰννοκεντίου Γιαλλινᾶ, Καρόλου Ἀρμένη καὶ Ἰωάννου Καποδίστρια. Ὁ Ὄργανισμὸς τοῦ ἐδημοσιεύθη διὰ προκηρύξεως τῆς 20 Ἀπριλίου 1802 (παλαιόν)². Ὁ Καποδίστριας προέβη εἰς ἐπιστημονικὰς ἀνακοινώσεις, ἀναγνώσας, πλὴν ἄλλων, τὸ «Δοκίμιον περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἀτομικῶν διαφορῶν τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ» (*Saggio intorno alla origine delle differenze individuali della umana costituzione*, 1803)³.

* * *

Γενικότεραι ἐξελίξεις τῆς Ἑὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ἀρχομένου αἰῶνος, ἢ εἰς τὸν θρόνον ἄνοδος τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου τοῦ Α' (1801-1825), ἢ μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ῥωσίας συνθήκη τῆς 10 Ὀκτωβρίου 1801 καὶ ἡ Γαλλορωσικὴ προσέγγισις, ἢ μεταξὺ Βρετανίας καὶ Βοναπάρτου εἰρήνη

1. Ἀνδρέου Μουστοξύδου, *Περὶ τῶν ἐν Κερκύρα Ἀκαδημιῶν καὶ τῶν συγχρόνων αὐταῖς λογίων*: Ἱστορικῶν καὶ Φιλολογικῶν Ἀναλέκτων ἐκδομένων ὑπὸ Μιχαὴλ Ἀ. Μουστοξύδου, Κέρκυρα, 1872, σελ. 1 κέ. Περὶ τῶν ἐν Κρήτῃ «Ἀκαδημιῶν» βλ. Ν. Μ. Παναγιωτάκη, Ἑρευναι ἐν Βενετίᾳ, Θεσσαυρίσματα, τόμ. 5 (1968), σελ. 58 κέ. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Francesco Barozzi καὶ ἡ Ἀκαδημία τῶν Βινι τοῦ Ῥεθύμνου, Πεπραγμένα τοῦ Γ' Διεθνoῦς Κοητολογικοῦ Συνεδρίου (18-23 Σεπτεμβρίου 1971), τόμ. Β', Ἀθῆναι, 1974, σελ. 232 κέ.

2. *Noi Proveditori alla Sanità di Corfù. Regolamento costitutivo del Collegio Medico di Corfù. Titolo primo. Organizzazione del Collegio*: Nakis Pierris, *Bibliographie Ionienne. Suppléments à la Description raisonnée des ouvrages publiés par les Grecs des Sept-Iles ou concernant ces Iles* par E. Legrand - H. Pernot, Ἀθῆναι, 1966, σελ. 20 κέ.

3. Γρ. Δαφνῆ, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 161 κέ.

(συνθήκη τῆς Ἀμιένης τῆς 25 Μαρτίου 1802) ἤσκησαν ἄμεσον ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν τυχῶν τῆς ἀρτισυστάτου Ἑπτανήσου Πολιτείας. Οὐσιαστικῶς ἡ Ὀθωμανικὴ ἐπικυριαρχία ὑπεχώρει, ἐνῶ ἡ Ῥωσία ἀνελάμβανε εἰς τὸ Ἴόνιον κράτος ἄρχουσαν πρωτοβουλίαν. Εἰς τὴν νέαν ταύτην φάσιν τῶν πραγμάτων ὁ Καποδίστριας ἐκλήθη νὰ διαδραματίσῃ πρωτεύοντα ῥόλον.

Διὰ δευτέραν φορὰν ὁ ἄνθρωπος τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῶν Γραμμάτων, ἐγκαταλείπων τὰ φιλανθρωπικὰ του ἔργα, ἀντεμετώπισε τὰ προβλήματα τῶν νοτιωτέρων νήσων. Ἀπὸ τῆς 22 Σεπτεμβρίου μέχρι τῆς 9 Ὀκτωβρίου ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ ἀκολούθως ἐν Ἰθάκῃ κατέστειλε διὰ τῆς βίας καὶ τῶν ὅπλων τὰς ἀνταρσίας τῶν δυσσηνίων Κεφαλλήνων καὶ ἀπεσόβησε τὰς χωριστικὰς τάσεις¹. Βαρότερα καθήκοντα ἀνέμενον αὐτὸν ἐν Κερκύρα. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1803 ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἀνελάμβανε τὴν Γραμματεῖαν τῆς Ἐπικρατείας.

Ὡς Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας, ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου 1803 μέχρι τοῦ Μαΐου 1806, ὁ Καποδίστριας ἀπέβη ἡ ἐπικρατοῦσα φυσιογνωμία τῆς ὑπὸ Ῥωσικὴν προστασίαν Ἑπτανήσου Πολιτείας. Οἱ ἰδιαιτέροι τομεῖς, εἰς τοὺς ὁποίους ἐνετοπίσθη ἡ δραστηριότης του, ἦσαν ἡ διοικήσεις, τὰ δημόσια οἰκονομικά, αἱ ἐξωτερικαὶ σχέσεις, ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον. Οἱ δύο τελευταῖοι ἦσαν ἐκτάκτου σημασίας διὰ τὸ οἰκονομικῶς καχεκτικὸν κρατίδιον. Διὰ τοῦτο καὶ ἐνωρίτατα προκαλοῦν τὸ διαφέρειν τοῦ Γραμματέως. Ἦδη τὴν 14 Ἀπριλίου 1803 ἡ Ἐπιτροπεία τῆς Γενικῆς Διοικήσεως ὑποβάλλει πρὸς τὴν Γερουσίαν τὸν Κανονισμὸν τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας. Τὸ ἔγγραφον φέρει τὰς ὑπογραφὰς τοῦ Σπυρίδωνος Γεωργίου Θεοτόκη καὶ τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια².

Τὸ νέον Σύνταγμα τοῦ 1803 ἦτο ἀπὸ τινος ἀπόψεως ῥιζοσπαστικόν, ὑπῆρξε δὲ τολμηρὸν εἰς τὰ θέματα τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς διοικήσεως³. Ζωογόνος αὔρα, αὔρα Ἑλληνικὴ, χαρακτηρίζει ὠρισμένας σελίδας τοῦ νομικοῦ τούτου κειμένου, τὸ ὅποῖον, μεταξὺ ἄλλων, ἐθέσπιζε καὶ ταῦτα: ἡ λατρεία, ἡ παιδεία καὶ ἡ δημοσία ἐκπαίδευσις, τὰ ἰδρύματα τῶν Ἐπιστημῶν, τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Τεχνῶν ὑπόκεινται εἰς τὴν ἄμεσον ἐξουσίαν καὶ τὴν προστασίαν τῆς Γερουσίας (ἄρθρον 113). Βάσεις τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως εἶναι αἱ στοιχειώδεις σχολαὶ εἰς ἐκάστην νῆσον καὶ κέντρον ἐν Ἐθνικὸν Γυμνάσιον τῶν Ἐπιστημῶν, τῶν Γραμμάτων καὶ τῆς Ναυτικῆς Τέχνης, ἐγκαθιστάμενον εἰς τὴν Κεφαλληνίαν

1. Ἀρχεῖον Ἰωάννου Καποδίστρια, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 169 κέ.

2. E. Legrand - H. Pernot, *Bibliographie Ioniennne*, τόμ. Α', Παρίσιοι, 1910, σελ. 188.

3. Ἡλ. Γ. Κυριακοπούλου, *Τὰ Συντάγματα τῆς Ἑλλάδος*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 675 κέ.

(ἄρθρον 73). Ἡ ἐθνικὴ δημόδης γλῶσσα, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1820, θὰ χρησιμοποιοῦται ἀποκλειστικῶς εἰς πάντα τὰ δημόσια ἔγγραφα, ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1810 οὐδεὶς θὰ δύναται νὰ διορισθῇ δημόσιος λειτουργός, ἐὰν δὲν γνωρίζῃ νὰ ἀναγινώσκῃ καὶ νὰ γράφῃ τὴν Ἑλληνικὴν δημόδην ταύτην γλῶσσαν (ἄρθρον 211). Εἶναι φανερόν ὅτι εἰς τὸ κρατίδιον τοῦ Ἰονίου, τὸ ὁποῖον εἶχον δημιουργήσει αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν ἀντιτιθεμένων συμφερόντων των, συνετελεῖτο μία μεγάλη μεταμόρφωσις. Διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ὁ Ἑλληνισμὸς μετέβαλλε τοὺς θεσμοὺς τοῦ καταναγκασμοῦ εἰς φορεῖς Πανελληνίου πνευματικῆς ἀναγεννήσεως.

Αἱ πρωτοβουλίαι τοῦ Καποδίστρια εἰς τὰ προβλήματα τῆς παιδείας κατακτοῦν ὅλον ἐν καὶ περισσότερον τὴν δραστηριότητά του¹. Ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας βλέπει ταῦτα ὅχι μόνον ὡς ἄνθρωπος τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ καὶ ὡς κυβερνήτης ἐπιδιώκων τὴν ἐπὶ ἀνδρωσιν τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν. Διὰ θεσπίσματος τῆς Γερουσίας (11 Μαΐου 1804) συνιστῶνται εἰς τὰς νήσους τεσσαράκοντα σχολεῖα στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως. Ὁσαύτως ἰδρύεται ἐν Κερκύρᾳ δημοσία σχολὴ εἰς τὴν παλαιὰν μονὴν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Τενέδου, ὅπου ἀπὸ τοῦ 1797 ἐστεγάζετο καὶ ἡ δημοσία Βιβλιοθήκη¹. Τὰ ἐγκαίνια ἐτελέσθησαν τὴν 3 Νοεμβρίου 1805².

Τὴν ἐφορείαν τῆς σχολῆς ἀνέλαβεν αὐτὸς ὁ Καποδίστριας, ὁ ὁποῖος καὶ συνέταξε τὸν ἐσωτερικὸν Κανονισμόν. Τὰ διδασκόμενα μαθήματα ἦσαν: εἰς τὸ πρῶτον τμῆμα ἡ Ἑλληνικὴ τοῦ Γένους διάλεκτος (διδάσκοντες ὁ Χριστόφορος Περραιβὸς καὶ ὁ Ἀνδρέας Ἰδρωμένος)· εἰς τὸ δεύτερον τμῆμα ἡ Φιλολογία (διδάσκων ὁ Ἀνδρέας Μουστοξύδης)· εἰς τὸ τρίτον τμῆμα αἱ Ἐπιστήμαι, Ἀναλυτικὴ Ἀριθμητικὴ καὶ Γεωμετρία (διδάσκων Καῖσαρ Πελλεργρίνης) καὶ εἰς τὸ τέταρτον τμῆμα ἡ Φιλοσοφία, Λογικὴ καὶ Μεταφυσικὴ (διδάσκων Γαβριὴλ Παγάνος)³. Μέχρι τέλους τοῦ βίου του ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ὁ μελλοντικὸς ἰδρυτὴς τῆς «Φιλομούσων Ἐταιρείας», ὑπεστήριξε μετὰ πάθους τὴν παιδείαν ὡς πρωταρχικὸν συντελεστὴν τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἔθνους⁴.

1. Ἐλένης Ε. Κούκκου, Ὁ Καποδίστριας καὶ ἡ παιδεία, 1803 - 1822. Α', Ἡ Φιλόμουσος Ἐταιρεία, Ἀθήναι, 1958, σελ. 4 κέ. Σπ. Λουκάτου, Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας καὶ ἡ Ἐπὶ ἀνάστασις Πολιτεία, Ἀθήναι, 1959, σελ. 61 κέ.

2. Β. Γ. Παπαγεωργίου, Ἡ Μονὴ Τενέδου - Κερκύρας, Νέα Ἐστία, τόμ. 5 (Ἰανουάριος - Ἰούνιος 1929), σελ. 141 κέ.

3. Ἀρχεῖον Ἰωάννου Καποδίστρια, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 221 κέ.

4. Παραστατικὰ τῶν ἀντιλήψεών του τούτων εἶναι τὸ ὑπόμνημα τοῦ 1816 «Observations sur l'état intérieur des Iles Ioniennes» (Α. Παπαδοπούλου - Vretos, Mémoires, biographiques - Historiques, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Α', σελ. 167 κέ.) καὶ ἡ ἐκ Κερκύρας ἐγκύκλιος

Ἐὰν ἡ Κεφαλληνιακὴ ἐμπειρία ὑπῆρξεν ἡ ἀπαρχὴ τῆς σταδιοδρομίας τοῦ Καποδίστρια, ἡ ἀποστολὴ εἰς τὴν Λευκάδα ἤλθε νὰ σφραγίσῃ τὴν ὄλην Ἑπτανησιακὴν περιόδον τῆς. Διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ἡ Δημοκρατία τῶν Ἰονίων νήσων παρεσύρετο εἰς τὰς μεγάλας Εὐρωπαϊκὰς συγκρούσεις τῶν Ναπολεοντείων χρόνων. Ἡ συμμαχία τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου καὶ τῆς Ῥωσίας (11 Ἀπριλίου 1805), ἡ συνθήκη εἰρήνης τοῦ Πρεσβούργου (26 Δεκεμβρίου 1805) καὶ ἡ ὑπὸ τῆς Πύλης κήρυξις πολέμου κατὰ τῆς Ῥωσίας (27 Δεκεμβρίου 1806) ἐπηρεάζουν καιρῶς τὰς τύχας τῆς. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων ἀπειλεῖ τὴν Λευκάδα. Ὁ Καποδίστριας διορίζεται ἑκτακτος ἐπίτροπος ἐντεταλμένος τὴν ὀχύρωσιν καὶ τὴν ἄμυναν τῆς νήσου. Πανιόνιος καὶ Πανελλήνιος συναγερμὸς ἐπεκράτησεν ἐκεῖ ἀπὸ τῆς 15 Μαΐου μέχρι τῆς 31 Αὐγούστου 1807. Ἐκεῖ συνητήθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ οἱ Κεφαλληνες, οἱ Ζακύνθιοι καὶ οἱ Ἰθακήσιοι μὲ τοὺς Σουλιώτας καὶ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς τῆς Ῥούμελης καὶ τῆς Πελοποννήσου, ὁ Μᾶρκος καὶ ὁ Κίτσος Μπότσαρης, ὁ Φῶτος Τζαβέλλας, ὁ Κατσαντώνης, ὁ Ἀνδρουῦτσος, ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ Γεώργιος Βαρνακιώτης καὶ ἄλλοι. Ἡδλόγει τὰ ὄπλα καὶ τὰς πράξεις των ὁ μητροπολίτης Ἄρτης, ὁ μετέπειτα Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιος¹.

Ἡ ἀνακωχὴ τοῦ Τιλιτ (25 Ἰουνίου 1807) ἤλθε νὰ διακόψῃ τὴν ἐθνικὴν ἀγαλλίασιν τῆς Λευκάδος. Ἀλλ' αἱ μεγάλαι ἐκεῖναι ἡμέραι τοῦ θέρους 1807 θὰ μείνουν ἀνεξίτηλοι εἰς τὴν μνήμην τοῦ Καποδίστρια. Εἴκοσι περίπου ἔτη βραδύτερον, τῷ 1826, θὰ γράψῃ ὁ ἴδιος: «Αἱ σχέσεις μου λοιπὸν πρὸς τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἡπείρου, τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ Αἰγαίου χρονολογοῦνται ἀφ' ἧς ἐποχῆς, ὑπηρετῶν τὴν πατριδα μου, ὑπηρετούν συγχρόνως καὶ τὴν Ῥωσίαν ἐπὶ τῷ μεγάλῳ σκοπῷ νὰ προφυλάξω τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς τῆς Γαλλικῆς πολιτικῆς»². Εἰς τὴν Λευκάδα, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀρῆων ἐκείνων ἀνδρῶν τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ὁ Ἰονικὸς πατριωτισμὸς τοῦ Καποδίστρια διηυρύνετο τόσον, ὥστε νὰ περιλάβῃ τὸν Ἑλληνισμὸν ὁλόκληρον.

Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Τιλιτ τῆς 7 Ἰουλίου 1807 ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ὁ Α' ἐξεχώρει τὰς Ἰονίους νήσους εἰς τὸν Ναπολέοντα. Ἡ τύχη τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας εἶχε κριθῆ. Οἱ Γάλλοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Κέρκυραν τὴν 19

ἐπιστολὴ τῆς 6/18 Ἀπριλίου 1819 ἡ ἐπιγραφομένη «Observations sur les moyens d'améliorer le sort des Grecs» (Ἐλευθερίου Πρεβελάκη, Ἡ ἐγκύκλια ἐπιστολὴ τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια τῆς 6/18 Ἀπριλίου 1819, Πρακτικὰ Τρίτου Πανιωνίου Συνεδρίου, 23-29 Σεπτεμβρίου 1965, τόμ. Α', Ἀθῆναι, 1967, σελ. 298 κέ.).

1. Ἐμμαν. Πρωτοψάλτη, Ἰγνάτιος μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας (1766-1828), τόμ. Α', Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τόμ. Δ', 1, Ἀθῆναι, 1959, σελ. 50 κέ.

2. Ἀρχεῖον Ἰωάννου Καποδίστρια, τόμ. Α', ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 5.

Αυγούστου και ἐγκατέστησαν τὴν δευτέραν κυριαρχίαν των. Ὁ Καποδίστριας παρέμεινεν ἐπὶ τι διάστημα εἰς τὴν γενέτειραν, μετέσχεν εἰς τὴν ἰδρυσιν τῆς Ἴονικῆς Ἀκαδημίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεκοίνωσε «Δοκίμιον περὶ τῆς Ἱατρικῆς, τῆς Χειρουργικῆς καὶ τῆς Φαρμακολογίας ἐν τῷ Ἴονίῳ» (*Saggio sulla Medecina, Chirurgia e Farmacia del Ionio*). Ἀπορρίψας δὲ Γαλλικὴν πρότασιν περὶ διορισμοῦ του ὡς παρέδρου τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας καὶ ἀποδεχθεὶς Ῥωσικὴν πρόσκλησιν, ἀνεχώρησεν ἐκ Κερκύρας τὴν 3 Αὐγούστου 1808, διεπεραιώθη εἰς τὸν Ὑδροῦντα καὶ ἐκεῖθεν διὰ Νεαπόλεως καὶ Βιέννης ἔφθασεν εἰς τὸ τέρμα τοῦ μακροῦ του ταξιδίου, τὴν Ἀγίαν Πετρούπολιν, τὴν 16/28 Ἰανουαρίου 1809. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐτερουατίζετο ἡ Ἴονικὴ καὶ ἤρχιζεν ἡ Ῥωσικὴ περίοδος τῆς πολιτικῆς του σταδιοδρομίας.

* * *

Δέκα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κυβερνήτου ὁ Ἀρθοῦρος de Gobineau δι' ἑνὸς μακροῦ ἄρθρου τῆς *Revue des deux Mondes* (15 Ἀπριλίου 1841) προέβαλλεν εἰς τὸ παγκόσμιον κοινὸν τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργον τοῦ Καποδίστρια. «Υπάρχει, ἔγραφεν, εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν τελευταίων πενήτηκοντα ἐτῶν μία ζωὴ ἐξόχως ἐνδιαφέρουσα διὰ τὸν θόρον, τὸν ὁποῖον προεκάλεσε, καὶ διὰ τὰς μεγάλας ὑποθέσεις, εἰς τὰς ὁποίας εὐρέθη ἀναμειγμένη, κυρίως ὅμως διὰ τὸ σκότος, τὸ ὁποῖον ἀκόμη τὴν περιβάλλει, διὰ τὸ διπλωματικὸν ἡμίφως, τοῦ ὁποίου αἱ πράξεις της ἐδέχθησαν τὴν ἀμφίβολον ἀνταύγειαν, ὡς καὶ διὰ τὰς περὶ αὐτῆς δισταμένας γνώμας». Ὁμίλησεν ὁ Gobineau περὶ «περιπλόκου αἰνίγματος», προσέθεσε δὲ ὅτι «παραπλεύρως πρὸς τὸν Ταλλεϋράνδον», ὁ Καποδίστριας εἶναι «τὸ ὄνομα τὸ κατ' ἐξοχὴν διπλωματικὸν τῶν νεωτέρων χρόνων»¹. Ἠκολούθησεν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἱστοριογραφίαν τὸ ἔργον τοῦ *Karl Mendelssohn Bartholdy, Graf Johann von Kapodistrias* (Βερολῖνον, 1864). Ἐκτοτε ἡ μορφή τοῦ Κερκυραίου πολιτικοῦ ἀπησχόλησε μετὰ πάθους τοὺς συγγραφεῖς².

Μετὰ παρέλευσιν ἑκατὸν τριάκοντα πέντε ἐτῶν ἡ προσωπικότης καὶ ἡ δρασις τοῦ ἀνδρός, παρὰ τὰ ἀναμφισβήτητα ἀντιφατικά των στοιχεῖα, προβάλλονται ὑπὸ ἰσχυρότερον φῶς. Ἡ δημοσίευσίς τῶν κειμένων, ὅχι μόνον ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὰς ψυχρὰς καὶ σκληρὰς πραγματικότητας τῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ

1. *Comte de Gobineau, Deux études sur la Grèce moderne. Capodistrias. Le Royaume des Hellènes, Παρίσιοι, 1905.*

2. Ἐπισκόπησιν τῶν ἐργασιῶν τῶν Ἑλλήνων ἱστορικῶν βλ. ἐν *Domna N. Donias, John Capodistrias and the Greek Historians: A Selective Bibliographical Review, Balkan Studies*, τόμ. 7 (1966), σελ. 411 κέ.

καὶ τῶν ἀφελεστέρων καὶ τῶν περισσότερον ἀνθρωπίνων, ὡς εἶναι αἱ 176 ἐπιστολαὶ τῶν ἐτῶν 1809-1820 πρὸς τὸν πατέρα του¹, ἡ δημοσίευσις τοῦ πολυτίμου τούτου ἀποδεικτικοῦ ὕλικου ἐπιτρέπει σήμερον νὰ διαλύσωμεν τὴν ἀχλὺν, ἡ ὁποία ἐπὶ μακρὸν περιέβαλλε τὴν ἔκτακτον ταύτην προσωπικότητα. Κατὰ τὰ τελευταῖα τρία ἔτη δύο διεξοδικαὶ βιογραφίαι, ἡ μία γραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Βρετανοῦ συγγραφέως C. M. Woodhouse, ἡ ἑτέρα ὑπὸ τοῦ Κερκυραίου δημοσιογράφου καὶ ιστορικοῦ Γρηγορίου Δαφνῆ, ἐτοποθέτησαν τὰ πράγματα ἐπὶ εὐρυτάτης βάσεως.

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ὑπῆρξεν ὄντως σύνθετος καὶ πολυέδρος προσωπικότης. Ἀφοῦ διὰ γενικωτάτων γραμμῶν περιεγράψαμεν τὰς καταβολὰς καὶ τὰ προοίμια, θὰ ἐπιχειρήσωμεν νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ ἀνδρός, δομώμενοι ὄχι ἐκ τῆς Ἀγίας Πετροπόλεως, ὄχι ἐκ τῆς Γενεύης ἢ ἐκ τοῦ Ναυπλίου, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἴονίου κύματος. Διότι ὁ Καποδίστριας ὑπῆρξε πρὸ παντὸς ἄλλου Ἐπτανήσιος, γέννημα καὶ θρέμμα τῆς θεσπεσίας ἐκείνης ἀναγεννήσεως, ἡ ὁποία, μολοντοὶ ἰδιόζουσα, ἔρχεται νὰ χυθῆ εἰς τὴν εὐρύτεραν κοίτην τῆς Ἑλληνικῆς ἀνακαινίσεως κατὰ τὸ δεύτερον τοῦτο ἡμισυ τοῦ δεκάτου ὀγδόου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος².

Ὁλόκληρος πλειὰς νέων ἀνδρῶν συνοδεύει τὸν Καποδίστριαν, προηγεῖται, συμπορεύεται ἢ ἀκολουθεῖ: μία ἔξοχος γυναικεία μορφή, ἡ Ἰσαβέλλα Θεοτόκη ἐπονται ὁ Μιχαὴλ Τριβώλης Πιέρης, οἱ Παῦλος καὶ Στυλιανὸς Προσαλένται, ὁ Ἄγγελος - Φραγκῆσκος Τζουλάτης, ὁ Πέτρος Ἀντώνιος Βονδιώλης, ὁ λαμπρὸς Μάριος Πιέρης, ὁ Δημήτριος Ἀρλιώτης, ὁ Νικόλαος Δελβινιώτης, ὁ μέγιστος πάντων Ἀνδρέας Μουστοξύδης... Εἰς τὰς προσωπικότητάς των ἀνευρίσκομεν τὸ ὑπερφυῆς ἀμάλαγμα, τὸ ὁποῖον ἔπλασεν ἡ ἀφομοιωτικὴ δύναμις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, συνδυάζουσα εἰς ἐξαισίαν σύνθεσιν τὸ ἡμεδαπὸν μετὰ τοῦ ὀθνεῖου.

Τίποτε τὸ ἐλληνικώτερον ἀπὸ τὴν ἰταλιανίζουσαν Ἐπτανησιακὴν ἀριστοκρατίαν. Εἰς τὸ παραρασόμενον καὶ παραπαῖον πρώϊμον κρατίδιον τῆς Ἴονίου Πολιτείας ἐπλάσθησαν εἰς ἐπίσημα συνταγματικὰ κείμενα (ἔστω καὶ εἰς ἰταλικὴν γλῶσσαν) τὰ ἰδανικὰ μιᾶς μεγάλης Ἑλληνικῆς πατρίδος. Ὁ Σπυρίδων Θεοτόκης, πρόεδρος τοῦ κράτους, ἐπιγραμματικῶς εἶπεν· «ἀναγεννηθὲν ἐπὶ τέλους τὸ ἔθνος μας, ἰδοὺ ἀνέκτησεν ὄνομα Ἑλληνικόν, πατρίδα Ἑλληνικὴν καὶ Ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν»³.

1. Πολ. Κ. Ἐνεπεκίδης, Ἰωάννης Καποδίστριας, 176 γράμματα πρὸς τὸν πατέρα του 1809-1820, Ἀθήναι, 1972.

2. Δ. Ἀ. Ζακυθηνοῦ, Αἱ ἱστορικαὶ τύχαι τῆς Ἐπτανήσου καὶ ἡ διαμόρφωσις τοῦ Ἐπτανησιακοῦ πολιτισμοῦ, Πρακτικά Τρίτου Πανιονίου Συνεδρίου, 23-29 Σεπτεμβρίου 1965, τόμ. Β', Ἀθήναι, 1969, σελ. 357 κέ.

3. Λαυρ. Σ. Βροκίνη, Βιογραφικά Σχεδάρια, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 32.

Εἰς δὲ τὴν πρὸς τὴν Γερουσίαν διακοίνωσιν τῆς 18 Μαρτίου 1803 ὁ Ζακύνθιος ἐπίτροπος τῆς Ῥωσίας Γεώργιος Μοτσενίγος ἔγραφε· «τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀπαιτοῦσιν ἢ γῆ, ἐν ἣ ζῶμεν, ὁ ἀήρ τὸν ὁποῖον ἀναπνέομεν, ἢ τέφρα τῶν προγόνων τῆς πατρίδος ταύτης, ἢ ὠφέλεια καὶ ἢ τιμὴ τῆς ἀπογόνων»¹. Ὁ Καποδίστριας ἔζησεν ἐντόνως τὴν ἀτμοσφαῖραν ταύτην, ὑπῆρξεν ὁ αὐτουργὸς καὶ ὁ ἐμπνευστὴς τῆς. Ὁ Ἑπτανησιακὸς του πατριωτισμὸς, ἀναπλασσομένης σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ἐπαλλήλους καὶ τρόπον τινὰ συνεχῶς διευρυνομένους κύκλους, θὰ καταλήξῃ εἰς τὴν Πανελληνίον ἰδέαν.

Εἰς τὸν μικρόκοσμον τῆς Ἑπτανήσου ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἐσπούδασε τὸν μακρόκοσμον τῆς Εὐρώπης, τὰς συγκρούσεις καὶ τοὺς ἀνταγωνισμοὺς, τὸ τεράστιον πλέγμα τῶν ὀπῶν καὶ τῶν ἀντιδράσεων, τὴν διάλυσιν καὶ τὴν ἀνασύνθεσιν τῶν συστημάτων. Ἀλλὰ τὸ Ἑπτανησιακὸν ἔδαφος, ὅπου ἐδοκιμάσθησαν αἱ πολιτικαὶ τοῦ ἀρεταί, ὑπῆρξε λεπτόγειον καί, ὅπως ἄλλοι Ἕλληνες τῆς Βενετοκρατίας ἢ τῆς Τουρκοκρατίας, ὅπως ὁ παλαιὸς ὁμότεχνός του, ὁ Ἀλέξανδρος Μανροκορδάτος ὁ ἐξ Ἀπορρήτων, ἀνεζήτησεν εὐρύτερον χῶρον, διὰ νὰ ἀναπτύξῃ τὸ ἀπηγορευμένον ἐν Ἑλλάδι πάθος τοῦ πολιτεύεσθαι. Ἡ Ῥωσία τῶν Ναπολεοντείων Πολέμων, τοῦ Συνεδρίου τῆς Βιέννης, τῆς εἰρήνης τῶν Παρισίων καὶ τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας παρέσχεν εἰς αὐτὸν ἀναπεπταμένον πεδῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐντὸς ὀλίγου ἀνεδείχθη πρωταγωνιστὴς, ἐφάμιλλος τοῦ Μέττερνιχ καὶ τοῦ Ταλλεϋράνδου.

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ὑπῆρξεν ἀναμφισβητήτως μία τῶν μεγαλύτερων Εὐρωπαϊκῶν μορφῶν τῆς ἐποχῆς του. Οἱ νεώτεροι ἐρευνηταί, ὁ C. W. Crawley², ὁ C. M. Woodhouse, ὁ Douglas Dakin³, ὁ Ἰωάννης Ἀντώνιος Πετρόπουλος⁴, ἢ Patricia Kennedy Grimsted⁵, ὁ Παῦλος Πετρίδης⁶ καὶ ἄλλοι ἐξαίρουν ὄχι μόνον τὸ πολιτικὸν μεγαλεῖον τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας καὶ τὸ ὑψηλὸν ἦθος τοῦ βίου. Οἱ σύγχρονοι ὑπέστησαν τὴν δύναμιν τῆς πειθοῦς

1. Ἀρχεῖον Ἰωάννου Καποδίστρια, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 229 κέ.

2. C. W. Crawley, *John Capodistrias and the Greeks before 1821*, *Cambridge Historical Journal*, τόμ. 13, 2 (1957), σελ. 162 κέ. Τοῦ αὐτοῦ, *John Capodistrias: Some Unpublished Documents*, Θεσσαλονίκη, 1970.

3. Douglas Dakin, *The Greek Struggle for Independence 1821 - 1833*, σελ. 238 κέ.

4. John Anthony Petropoulos, *Politics and Statecraft in the Kingdom of Greece, 1833 - 1843*, Princeton, 1968, σελ. 108 κέ.

5. Patricia Kennedy Grimsted, *The Foreign Ministers of Alexander I. Political Attitudes and the Conduct of Russian Diplomacy, 1801 - 1825*, Berkeley and Los Angeles, 1969, σελ. 226 κέ.

6. Παύλου Ε. Πετρίδη, Ἡ διπλωματικὴ δράσις τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, 1814 - 1831, Θεσσαλονίκη, 1974.

καὶ τὴν ἀκτινοβολίαν τῆς γοητείας του. Μεγάλοι πνευματικοὶ ἄνδρες τῆς Εὐρώπης, ὁ Ἐπτανήσιος φίλος τῶν παλαιῶν ἡμερῶν, ὁ Οὔγγος Φώσκολος, νοσταλγὸς καὶ οὗτος τοῦ Ἴονίου κύματος ¹, ὁ Καρამζιν, ὁ Γουλιέλμος von Humboldt, ὁ Chateaubriand ὑπῆρξαν οἰκεῖοί του ἢ ἀντεπιστέλλοντες ². Αὐτὸς ὁ δόλμπιος Goethe συνήρτησεν ἐπανειλημμένως τὸν Καποδίστριαν, τῷ 1818 εἰς τὸ Karlsbad, τῷ 1822 καὶ 1827 εἰς τὴν Βαϊμάρην, πλέον δ' ἢ ἅπαξ ἔφερεν εἰς τὰς συνομιλίας του τὸ ὄνομά του ³.

Ὡς παρετηρήθη, αἱ κατευθυντήριοι γραμμαὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ Καποδίστρια ὑπῆρξαν τρεῖς: ἡ Ῥωσοφιλία, ὁ μετριοπαθὴς φιλελευθερισμὸς καὶ ἡ προσήλωσις πρὸς τὴν Δύσιν ⁴. Ἡ φιλία πρὸς τὴν Ῥωσίαν ὑποτάσσεται εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πατριωτισμόν· ὁ φιλελευθερισμὸς συνδυάζεται τόσον μὲ τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐπανάστασιν, ὅσον καὶ μὲ τὴν ἀποστροφὴν πρὸς τὸ ancien régime, στηρίζεται δὲ ἐπὶ τῆς προοδευτικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν μεσαίων τάξεων. Ἡ πίστις πρὸς τὴν Δύσιν ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς Εὐρωπαϊκῆς του παιδεύσεως. Ἡδὴ ἀπὸ τοῦ 1928 ὁ ἡμέτερος Σωκράτης Κουγέας εἶχεν ὀμιλήσει περὶ τῆς φιλειρηνικότητος, περὶ τοῦ ὑψηλοῦ ἀνθρωπιστικοῦ φρονήματος τοῦ Κερκυραίου πολιτικοῦ, περὶ τῆς θετικῆς συμβολῆς του εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς κοινότητος. Εἰς τὸ πρόσωπόν του εἶδε «τὸν κυριώτατον πρωτεργάτην τῆς ἰδέας τοῦ ἐν Εὐρώπῃ ὁμοσπονδιακοῦ συνασπισμοῦ» ⁵.

Ὁ Ἑλληνικὸς πατριωτισμὸς ὑπῆρξεν ἡ καθολικὴ ἀρχή, ἡ ὁποία ἐδέσποσεν ἐπὶ τριάκοντα ἔτη τῆς δράσεως τοῦ Καποδίστρια. Εἰς τὴν Πετρούπολιν καὶ τὴν Βιέννην, τὸ Βουκουρέστιον καὶ τὴν Λιθουανίαν, εἰς τὴν Βενετίαν καὶ τοὺς Παρισίους, εἰς τὸ Ἀκνῆσγρανον, τὸ Ττορραυ, τὸ Laibach, εἰς τὴν Γενεύην, εἰς τὸν τεράστιον τοῦτον περίπλον τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς, ὁ μελλοντικὸς Κυβερνήτης ἔφερεν εἰς τὴν ψυχὴν του τὴν εἰκόνα τῆς φωτεινῆς πατρίδος· τῆς ἐλάσσονος, ὅταν ἡ κόπωση καὶ ἡ μελαγχολία τὸν κατελάμβανε, τῆς μεΐζονος, ὅτε τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος τὸν συνεῖχε. Ὁ Ἑλληνικὸς οὗτος πατριωτισμὸς εὐρέθη πολλάκις ἐνώπιον

1. Κ. Καιροφύλα, Καποδίστριας καὶ Φώσκολος, Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, 1929, σελ. 161 κέ.

2. C. M. Woodhouse, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 511 κέ.

3. Σ. Β. Κουγέα, Γκαῖτε καὶ Καποδίστριας, Ἴόνιος Ἀνθολογία, ἔτος 6 (1932), σελ. 41 κέ. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Γκαῖτε καὶ ἡ Νεωτέρα Ἑλλάς, Νέα Ἐστία, τόμ. 11 (1932), σελ. 621 κέ.

4. John Anthony Petropulos, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 108.

5. Σ. Β. Κουγέα, Ὁ Καποδίστριας. Εἰς ἐκ τῶν προδρόμων τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν, Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις, ἔτος Α' (1928), σελ. 80 κέ.

σκληρῶν διλημμάτων· ὅτε ὅμως ἀδύρητος ἔφθασεν ἡ στιγμή τῆς μεγάλης ἠθικῆς κρίσεως, εἰσήγασαν ὅλαι αἱ ἄλλαι φωναὶ πρὸ τῆς φωνῆς τῆς πατρίδος¹.

Εἰς τὴν ἠθικὴν προσωπικότητα τοῦ Καποδίστρια προέχουν αἱ μεγάλαι Ἑλληνικαὶ ἀρεταί, ἡ θρησκευτικότης καὶ ἡ προσήλωσις εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν, τὸ φίλτρον πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ πρὸς τὴν οἰκογένειαν, ἡ πίστις πρὸς τὴν φιλίαν. Ὡς ἄνθρωπος ὁ Κυβερνήτης ὑπῆρξε λιτός, μονήρης, αὐστηρὸς καὶ μελαγχολικός. Εἶχε τὴν συνειδήσιν τῆς ὑπεροχῆς, ἡ ὁποία ἐξεδηλοῦτο ἄλλοτε ἀλαζονικῶς καὶ ἄλλοτε μετὰ ταπεινοφροσύνης. Μολονότι τὰ πράγματα εἶναι τόσον ἀνόμοια καὶ αἱ ψυχοσυνθέσεις τόσον διαφορητικαί, θὰ ἠδύνατό τις νὰ συγκρίνῃ τὴν πνευματικὴν πορείαν τοῦ Καποδίστρια πρὸς τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν πνευματικὴν πάλην, τὴν ὁποίαν ἀνεδέχθη ὁ κατὰ εἴκοσι καὶ δύο ἔτη νεώτερός του ποιητῆς Διονύσιος Σολωμός, διὰ νὰ ἀναπτύξῃ τὸν ἐμβρυώδη πυρῆνα τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως εἰς πνευματικὴν θεωρίαν. Ἀμφότεροι ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὸ Ἑυρωπαϊκὸν πεδίον, διὰ νὰ ἀνεύρουν τὴν Ἑλλάδα, ὁ εἷς ἀπὸ τὸ πεδίον τῆς Τέχνης, ὁ ἄλλος ἀπὸ τὸ πεδίον τῆς πολιτικῆς ἐνεργείας. Καὶ ὁ μὲν Σολωμός ἀνήγειρε τὴν ἀληθινὴν Ἑλλάδα «μὲς στὸ ἅγιο βῆμα τῆς ψυχῆς», ἐνῶ ὁ Καποδίστριας ἠκολούθησε τὴν ἀνάτη ὁδὸν τῆς τραχείας πραγματικότητος. Ἀσαφῆς ἀκόμη παραμένει ἡ πορεία του, ἡ ἀπομόνωσις, ἡ σκληρόννησις καὶ τέλος ἡ πρὸς τὴν ὑπερτάτην θυσίαν ἄνοδος.

Πρὸς αὐτὸν τὸν Καποδίστριαν ἄνθρωπον, τερματίζων τὴν ὀμιλίαν μου, στρέφω ἐδλαβῶς τὴν προσοχήν. Μία ἐκμυστήρευσις ἔρχεται νὰ φωτίσῃ τὴν πλήρη συγκρούσεων καὶ διλημμάτων ζωὴν του, τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀπέραντον νοσταλγίαν του διὰ τὴν πατρίδα. Ἡ σκηνὴ εἰς τὴν ἐξοχὴν τῆς Κερκύρας τὴν ἀνοίξιν τοῦ 1819, τὴν μόνην ἐπίσκεψιν εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος κατὰ τὴν μακρὰν ἀπουσίαν του εἰς τὴν Ῥωσίαν. Συναδοιπόρος ὁ παλαιὸς φίλος Δημήτριος Ἀρλιώτης, εἷς τῶν μετέπειτα βιογράφων του. Διηγεῖται ὁ Ἀρλιώτης: ἐνῶ ἐβαδίζομεν εἰς τὴν ἐξοχὴν, ὁ Καποδίστριας ἔκοψεν ἓνα ἀγριολούλουδο καὶ μοῦ εἶπε: «βλέπεις, ἀγαπητέ μου, αὐτὸ τὸ μικρὸ λουλούδι τῆς πατρίδος· ἀξίζει δι' ἐμὲ περισσότερον ἀπὸ ὅλους τοὺς μεγαλοσταύρους καὶ ὄλας τὰς τιμάς, πὸν ἔχω λάβει. Ἡ ἀπλότης, ἡ ἀθῶα ζωὴ εἶναι ἀληθινὰ παράσημα, τιμαὶ πραγματικά. Ἡ ἐξοχὴ εἶναι ἡ τροφὸς ὄλων αὐτῶν τῶν ἀρετῶν, αἱ πόλεις τὰς ἐξασθενοῦν καὶ αἱ βασιλικαὶ ἀυλαὶ τὰς ἀποπνίγουν. Εὐτυχῆς ὁποῖος, σὰν τὸν σοφὸν τοῦ Ὁρατίου, καλλιεργεῖ

1. Δ. Ἀ. Ζακυθηνοῦ, Ἰωάννης Καποδίστριας, Παρνασσός, τόμ. 6 (1964), σελ. 521 κέ.

τὸν μικρὸν ἀγρὸν του, κάθετοι εἰς τὴν σκιὰν τοῦ μικροῦ κήπου του, πίνει τὸ νερὸ τῆς πηγῆς τοῦ μικροῦ του βασιλείου. Ἐλπίζω ἢ πατρίς μου νὰ μὲ ἰδῆ ἀποθνήσκοντα καὶ τὰ τελευταῖα βλέμματά μου νὰ πέσουν ἐπάνω εἰς τὰ πράσινα φύλλα τῶν δένδρων, πὸ θὰ ἔχω ἐγὼ ὁ ἴδιος καλλιεργήσει»¹. Δώδεκα ἔτη βραδύτερον θὰ ἀναπαυθῆ ἐκεῖ πλησίον, εἰς τὴν Μορὴν τῆς Πλατυτέρας, πλήρης δόξης καὶ πικριῶν.

1. Μιχαήλ Θ. Λάσκαρι, Δημήτριος Ἀρλιώτης, 1777 - 1860, Κερκυραϊκὰ Χρονικά, τόμ. 8 (1960), σελ. 67.